

Edyta Skoczylas-Krotla, Edyta Sadowska

Rola nauczyciela w kształceniu językowym dzieci w wieku przedszkolnym

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 4, 43-48

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.



dr Edyta Skoczylas-Krotla
 dr Edyta Sadowska
 Akademia im. J. Długosza w Częstochowie
 Instytut Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej

ROLA NAUCZYCIELA W KSZTAŁCENIU JĘZYKOWYM DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM

Wiek przedszkolny to wyjątkowy czas w życiu dziecka. Jak zauważa U. Ordon¹ w omawianym okresie dokonują się dynamiczne zmiany rozwojowe, pojawiają się znaczne możliwości i potencjał rozwojowy, występują okresy szczególnej podatności na oddziaływanie dydaktyczno-wychowawcze. Procesy te wymagają specyficznych kompetencji nauczyciela. Powinien on być osobą, z którą dziecko jest w szczególny sposób związane emocjonalnie, jest dla niego obiektem identyfikacji i naśladowania, wzorem i ideałem. Nauczyciel przedszkola powinien być nosicielem wartości, norm, ocen i wzorów zachowań. W związku z tym powinien on posiadać określone umiejętności, a także przyjmować pełną odpowiedzialność za efekty swojej pracy. Jego powinnością jest znajomość praw rządzących procesami wychowania i kształcenia w przedszkolu oraz prawidłowościami rozwojowymi w połączeniu ze znajomością dziecka. Każdy nauczyciel powinien uwzględniać w pracy pedagogicznej (w tym w procesie kształcenia języka) indywidualne właściwości, możliwości dzieci i odpowiednio do nich dobierać optymalne metody postępowania. Dzieci uczęszczające do przedszkola wychowują się w różnych warunkach i w różnych rodzinach. Troska o język budzi również wiele wątpliwości. Dlatego nauczyciel powinien ściśle współpracować z logopedą, lekarzem czy też psychologiem.



Kierowanie procesem rozwoju językowego wymaga od nauczycieli przedszkola posiadania kompetencji komunikacyjnych i rozwiniętej świadomości metalingwis-

¹ U. Ordon, *Nauczyciel w przestrzeni edukacyjnej jednoczącej się Europy*, Częstochowa 2007, s. 291.



tycznej. Kompetencje komunikacyjne² nauczyciela obejmują następujące standardy umiejętności:

- ✓ posiadanie wiedzy na temat komunikowania się interpersonalnego i jej spożytkowania dla celów edukacyjnych, wiedzy o poprawnej komunikacji i warunkach jej organizacji,
- ✓ interpretacji różnych sytuacji edukacyjnych i dostosowania do nich własnego stylu porozumiewania się z uczniem oraz właściwego podejścia do dziecka,
- ✓ wykorzystania komunikacji werbalnej w kontaktach z dziećmi, wykorzystanie niewerbalnych środków wyrazu,
- ✓ modyfikacji stylu oddziaływania wychowawczego i dostosowanie go do poziomu dojrzałości uczniów, rozumienie ważności relacji dialogowych w systemie „uczeń – nauczyciel”,
- ✓ poprawnego posługiwania się mową, czytelność i estetyka wypowiedzi, dopasowanie języka do poziomu rozwoju uczniów.

Każdy nauczyciel ma odznaczać się kulturą języka³, określaną jako świadomą dyspozycję umysłową, na którą składają się zarówno znajomość reguł (norm gramatycznych, kryteriów poprawnościowych), jak też stosowanie ich w praktyce na zasadzie naturalnie działającego nawyku.

„Przy stanie obecnej wiedzy nie kwestionuje się twierdzenia, że rozwój mowy zależy nie tylko od dojrzewania struktur mózgowych, ale warunkiem jest kontakt z człowiekiem mówiącym tym samym językiem. Taki warunek zapewnia kontakt z osobą dorosłą, która wzmacnia aktywność werbalną i poznawczą dziecka”⁴. Taką osobą jest na pewno nauczyciel przedszkola. Praca dydaktyczno-wychowawcza z dziećmi w wieku przedszkolnym opiera się głównie na żywym słowie, które stanowi podstawowe narzędzie pracy każdego nauczyciela i wychowawcy. Kulturę żywego słowa nauczyciela należy pojmować jako środek i jako cel działalności społecznej, a więc i dydaktycznej. Obejmuje ona bowiem z jednej strony zespół świadomych działań na materiale językowym, które mogą doprowadzić do pełniejszego i sprawniejszego posługiwania się mową jako narzędziem międzyludzkiej komunikacji, społecznego porozumiewania się; a z drugiej – pozwala osiągnąć wyższy stopień kultury w ogóle⁵.

Troską nauczyciela powinno być podnoszenie kultury mówienia zarówno przez siebie, jak i przez dzieci. Kształtowanie kultury żywego słowa stanowi proces długotrwały i wymaga podjęcia różnych typów działania, m.in.:

² Tamże, s. 206.

³ E. Skoczylas-Krotla, *Kształcenie nauczycieli w zakresie kultury języka*, [w:] *Historyczne i współczesne konteksty kształcenia nauczycieli wczesnej edukacji*, red. W. Leżańska, Łódź 2004.

⁴ A. Czapiga, *Znaczenie kontaktu z dorosłymi dla rozwoju małych dzieci*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1989, nr 2, s. 83.

⁵ J. Kram, *Zarys kultury żywego słowa*, Warszawa 1995, s. 19.



- ✓ korygujące (poprawnościowe) – usuwające podstawowe wady artykulacji, błędy w używaniu słów i budowaniu wypowiedzi;
- ✓ sprawnościowe – kształtujące pożądane nawyki posługiwania się mową;
- ✓ kształtujące ekspresję mowy, polegające na nadaniu wypowiedziom walorów estetycznych i emocjonalnych.

Wychowawca w przedszkolu musi pamiętać, że jest wzorem i modelem językowym dla dzieci, tworzy fundament ich późniejszej edukacji⁶. Obowiązuje go więc posługiwanie się piękną polszczyzną, gdyż jak pisze J. Wójtowiczowa: „kulturalna, staranna mowa wychowawców przedszkolnych i szkolnych ułatwia pojmowanie treści, zachęca dziecko do uważnego słuchania”⁷.

Język nauczyciela ma być poprawny i wyraźny pod względem wymowy, gdyż dziecko w fazie rezonansu przyjmuje cechy fonetyczne otoczenia. Powinien być również naturalny (bez sztuczności), aby uczyć dzieci spontaniczności w mówieniu, wyrażaniu uczuć, myśli, wyobrażeń, nastawień. Ważne jest, aby nauczyciel nie posługiwał się językiem gwarowym lecz ogólnonarodowym (literackim). Powinien stosować właściwą intonację, melodię, ton i siłę głosu oraz wolne tempo mowy, aby przedszkolaki prawidłowo rozszyfrowywały jego wypowiedzi.

Poza formą dźwiękową wypowiedzi, naśladowaniu podlega również poprawność gramatyczna oraz treść słów. Wzór ten wywiera wpływ zarówno na słownik bierny, czyli rozumienie mowy, jak i na słownik czynny. Dlatego ogromne znaczenie mają bliskie kontakty i rozmowy nauczycieli z dziećmi, najlepiej z zachowaniem kontaktu wzrokowego, co bardziej stymuluje uwagę i daje im możliwość obserwacji twarzy, warg, języka. Zdaniem J. Wójtowiczowej: „dobry wychowawca językowy nie używa słów i form, które podkreślają jego dominację. Tak dobiera środki językowe, że zachowuje dialogową relację nawet wtedy, gdy partnerem jest małe dziecko. Niestety, treścią wypowiedzi nauczycieli są najczęściej nakazy, polecenia i rozkazy, a nawet groźby”⁸.

Istotne jest, aby dziecko dobrze czuło się w przedszkolu, swobodnie wypowiadało się, robiło postępy w rozwijaniu zasobu słownictwa, poznawa-



⁶ J. Kowalikowa, *System i komunikacja w kształceniu językowym i w edukacji lingwistycznej nauczycieli*, [w:] *Problemy edukacji lingwistycznej nauczycieli, Teoria i praktyka edukacyjna w zmieniającej się Europie*, red. M. T. Michalewska, M. Kisiel, Kraków 2002, s. 12.

⁷ J. Wójtowiczowa, *O wychowaniu językowym*, Warszawa 1997.

⁸ *Pedagogika przedszkolna*, red. M. Kwiatkowska, Z. Topińska, Warszawa 1978, s. 227.



ło i przyswajało skomplikowany system językowy. Ważne miejsce w kształceniu językowym dziecka zajmują: zabawa, rozmowa, czytanie, recytacja. Zabawy rozwijające mowę i język nauczyciel powinien wprowadzać z uwzględnieniem zasady stopniowania trudności. Zabawy słowne dla najmłodszych to np. zabawy paluszkowe, zabawy dźwiękonaśladowcze itp. Dzieci nieco starsze mogą bawić się w szukanie rymów, synonimów lub antonimów, tworzenie zdrobnień i zgrubień, układanie wycieczek. Wskazane są zabawy z głoskami i sylabami, które kształcą umiejętność analizy i syntezy wyrazowej, np. dobieranie w pary przedmiotów lub obrazków, których nazwy zaczynają się na tę samą głoskę, dobieranie obrazków w ten sposób, aby ostatnia głoska w wyrazie była pierwszą wyrazu następnego itp. Dziecko bawiąc się językiem, poznaje znaczenie nowych słów, odkrywa je i tworzy sieć skojarzeń – łącząc znane fakty z nowymi.

Wśród sytuacji edukacyjnych podejmowanych przez nauczyciela istotne miejsce zajmuje rozmowa, która jest najbardziej naturalną formą użycia języka. Służy ona wyjaśnieniu jakiegoś problemu, podjęciu decyzji. To dzięki niej realizowana jest podstawowa funkcja mowy – funkcja komunikacyjna. Rozmowa wymaga znajomości rzeczy oraz potrzeby komunikowania się z ludźmi. Uczestnicy rozmowy muszą umieć być słuchaczami i mówiącymi na przemian, co umożliwi wymianę myśli i poglądów. Według J. Porayskiego-Pomsty⁹, rozmowa pozwala dziecku na przyjrzenie się strategiom i zasadom konwersacyjnym oraz środkom językowym stosowanym przez innych, co z kolei pozwala mu na ich późniejsze zastosowanie we własnych wypowiedziach.

Nauczyciel oddziałuje na umiejętności językowe przedszkolaków także poprzez formułowanie pytań. Mając świadomość ich znaczenia, powinien stawiać pytania zwrotne, np. gdy dziecko pyta nauczyciela, czym się obecnie zajmuje, ten odpowiada pytaniem: a jak uważasz? Dzięki temu dzieci same tworzą odpowiedź. Nauczyciel może stwarzać okazję do zadawania pytań przynosząc np. jakiś przedmiot i nie dając wyjaśnień, oczekiwać na pytania, z których rozwinię się rozmowa. Dzieci uczą się w ten sposób zadawać celowe pytania, wychowawca zaś ma możliwość zachęcać je do ich stawiania.

Sposób, w jaki nauczyciel opowiada dzieciom o otaczającym ich świecie to kolejny wzór dostarczanych umiejętności językowych. Wykazuje się on również rozległą wiedzą, zmysłem obserwacji i dużymi umiejętnościami w tworzeniu dłuższych wypowiedzi. Ważne jest „artystyczne” czytanie dzieciom. „Małego słuchacza cieszy sam dźwięk słowa, rym, rytm. Proste teksty sprawiają, że uczy się ono kojarzyć obraz ze słowem, doznając pierwszych przeżyć estetycznych”¹⁰. Czerpią one nie tylko radość, ale korzyść ze słuchania głośnego

⁹ J. Porayski-Pomsta, *O wychowaniu językowym w domu*, „Wychowanie w Przedszkolu” 2003, nr 4, s. 208.

¹⁰ E. Skoczylas-Krotla, *Rola współczesnego nauczyciela w przygotowaniu dziecka w wieku przedszkolnym do roli przyszłego czytelnika*, [w:] *Nauczyciel – Szkoła – Język – Kultura*, red. U. Ordon, S. Podobiński, Częstochowa 2000, s. 174.



czytania przez nauczyciela. Książki uczą, bawią, wychowują oraz kształcą język.

Źródłem materiału percepcyjnego są także spacer i wycieczki. Jak pisze M. Kielar-Turska: „im bogatszym materiałem percepcyjnym i wyobrażeniowym dysponuje dziecko, tym bogatsza może być treść jego wypowiedzi i tym łatwiej będzie wytwarzało nowe kompozycje słów”¹¹. Dzięki objaśnieniom nauczyciela, dzieci nie tylko poszerzają własne doświadczenia, ale również wzbogacają słownictwo, zadają pytania oraz komentują poznawaną rzeczywistość.

Języka dziecka można kształcić również poprzez kontakty okolicznościowe i prace użyteczne. Mają one bardzo indywidualny charakter i pozwalają na diagnozę rozwoju językowego. Codzienne prace pobudzają do myślenia i rozwijania wzajemnych relacji między sobą i dorosłymi.

Ważna rola nauczyciela jako kreatora językowej aktywności dziecka sprowadza się do organizowania uroczystości. Przygotowywanie programu artystycznego sprzyja nie tylko poznawaniu nowych utworów literackich (wierszy, inscenizacji), ale też jest świetną okazją do doskonalenia umiejętności posługiwania się głosem zarówno przez dzieci, jak i przez nauczyciela. Dzieci występując dla większej grupy osób muszą mówić głośno, właściwie regulować oddech oraz tempo mowy.

Ambicją każdego nauczyciela powinno być doskonalenie w zakresie własnej sprawności językowej oraz opanowanie sztuki komunikowania się z innymi. Wypowiedzi nauczyciela muszą być funkcjonalnie zróżnicowane i bezwzględnie poprawne we wszystkich podsystemach języka – fonetycznym, morfologicznym, składniowym, leksykalnym. Język nauczyciela mają charakteryzować: bogate słownictwo, poprawność dźwiękowa i gramatyczna, swoboda wypowiedzenia myśli, komunikatywność, autentyczność, grzeczność językowa. Ważne jest, aby nauczyciel organizujący i kierujący aktywnością dziecka miał głęboką świadomość tego, że jest nauczycielem mowy ojczystej, czyli kapitału na całe przyszłe dorastające życie.

Edyta Skoczyła-Krotla
Edyta Sadowska

¹¹ M. Kielar-Turska, *Rozwijanie mowy dziecka w wieku przedszkolnym*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1982, nr 10, s. 502.

**Bibliografia:**

- Czapiga A., *Znaczenie kontaktu z dorosłymi dla rozwoju małych dzieci*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1989, nr 2.
- Kielar-Turska M., *Rozwijanie mowy dziecka w wieku przedszkolnym*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1982, nr 10.
- Kowalikowa J., *System i komunikacja w kształceniu językowym i w edukacji lingwistycznej nauczycieli*, [w:] *Problemy edukacji lingwistycznej nauczycieli. Teoria i praktyka edukacyjna w zmieniającej się Europie*, red. M. T. Michalewska, M. Kisiel, Kraków 2002.
- Kram J., *Zarys kultury żywego słowa*, Warszawa 1995.
- Ordon U., *Nauczyciel w przestrzeni edukacyjnej jednoczącej się Europy*, Częstochowa 2007.
- Pedagogika przedszkolna*, red. M. Kwiatkowska i Z. Topińska, Warszawa 1978.
- Porayski-Pomsta J., *O wychowaniu językowym w domu*, „Wychowanie w Przedszkolu” 2003, nr 4.
- Skoczylas-Krotla E., *Kształcenie nauczycieli w zakresie kultury języka*, [w:] *Historyczne i współczesne konteksty kształcenia nauczycieli wczesnej edukacji*, red. W. Leżańska, Łódź 2004.
- Skoczylas-Krotla E., *Rola współczesnego nauczyciela w przygotowaniu dziecka w wieku przedszkolnym do roli przyszłego czytelnika*, [w:] *Nauczyciel – Szkoła – Język – Kultura*, red. U. Ordon, S. Podobiński, Częstochowa 2000.
- J. Wójtowiczowa, *O wychowaniu językowym*, Warszawa 1997.

